

- 7.Фролов С.М. Оцінка кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом / С.М. Фролов, К.О. Охтеменко // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – №1. – С. 77-82
- 8.Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua>.
- 9.Гальчинський А.С., Єщенко П.С. Основи економічних знань. – К., 2002.
- 10.Даниленко А. Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні / А.Даниленко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №5. – С. 36-39.
- 11.Гроші та кредит. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
- 12.Мочерний С.В., Довбенко М.В. Економічна теорія. – К.: Вид. центр «Академія», 2004. – 856 с.

Отримано 26.03.2013

УДК 657.471.76

Г.В.МИСАКА, канд. екон. наук, В.М.ЛАНОВЕНКО
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Розглянуто ключові аспекти та проілюстровано окремі фрагменти аналізу витрат на виробництво продукції на підприємствах хлібопекарної галузі за факторами.

Рассмотрены ключевые аспекты и проиллюстрировано отдельные фрагменты анализа затрат на производство продукции на предприятиях хлебопекарной отрасли за факторами.

The key aspects and illustrated fragments analysis of production costs for the baking industry for factors.

Ключові слова: собівартість, продукція, виробництво, факторний аналіз.

Виробництво продукції хліборобних підприємств має стратегічне значення для будь-якої країни та потребує постійної уваги до проблеми забезпечення ефективності діяльності, тобто зниження всіх видів витрат. Дослідження змін собівартості продукції викликає зацікавленість для визначення чинників, що впливають на її рівень.

Собівартість продукції є одним із найважливіших показників, який комплексно характеризує якісні зміни в техніці, технології, організації праці та виробництва, що відбуваються на підприємстві. Зниження витрат виробництва та собівартості продукції є однією з основних умов зростання прибутку підприємства, підвищення рентабельності та ефективності його роботи.

Аналізом витрат на виробництво продукції займалися багато вчених-економістів, зокрема: Скрипник М.І. [4], Белоусова І. Чумаченко М. [1, 2] та ін. У наукових працях висвітлюються методика аналізу витрат на виробництво продукції, методика функціонально-вартісного аналізу;

обґрунтовуються такі фактори зниження витрат на виробництво продукції, як збільшення обсягу виробництва продукції, підвищення продуктивності праці, ефективніше використання устаткування.

Метою даної статті є окреслення ключових аспектів та ілюстрація окремих фрагментів аналізу витрат на виробництво продукції підприємств хлібопекарної галузі за факторами.

Факторний аналіз – це методика комплексного системного вивчення та виміру впливу факторів на величину результативних показників.

Головна ознака факторного аналізу – комплексне, системне дослідження економічних явищ і процесів, факторів і причин, що їх зумовлюють. Роль факторного аналізу визначили проф. Є.Ф. Мних та економіст П.Ю. Буряк: «Аналіз оптимізаційних моделей виробничої програми показує, що вони вирішуються з урахуванням факторів, які впливають на формування цієї програми і виступають як обмеження з обсягу та асортименту випуску, фонду часу роботи устаткування, витрат матеріалів і праці, виробничих площ та інші» [3, с. 57].

Основні завдання факторного аналізу:

- 1) відбір факторів, що характеризують досліджуване явище;
- 2) їх класифікація та систематизація;
- 3) визначення форми залежності між фактором і результативним показником;
- 4) моделювання взаємозв'язків між результатом і факторами;
- 5) розрахунок впливу факторів на результат;
- 6) практичне використання факторної моделі для управління економічними процесами.

Проведемо факторний аналіз собівартості продукції ПАТ «Козятин-хліб». Основний вид продукції підприємства – хлібобулочні вироби, зокрема «Хліб білий». За 1 зміну ПАТ «Козятинхліб» випускає 10000 одиниць хліба. За даними підприємства проведемо аналіз собівартості хліба (табл. 1).

Таблиця 1 – Аналіз собівартості хліба на ПАТ «Козятинхліб»

Показник	План	Факт	Відхилення
Собівартість 10000 од. хліба, грн.	26186,28	27596,28	1410,00
Собівартість од. хліба, грн.	2,61	2,75	0,14

Дані табл. 1 свідчать, що фактична собівартість випущеного за зміну хліба більша, ніж запланована, на 410 грн., а одиниці – на 0,04 грн.

Першим етапом виявлення резервів зниження собівартості є загальний аналіз за статтями калькуляції. Для цього фактичну собівартість хліба за статтями витрат необхідно порівняти із плановою.

Зіставлення витрат за статтями калькуляції дає змогу виявити перевитрати чи економію витрат (табл. 2).

Таблиця 2 – Аналіз собівартості хліба за статтями калькуляції

№ з/п	Стаття витрат	На 10000 од. хліба		Відхилення	
		план, грн.	факт, грн.	сума, грн.	%
1	Сировина та матеріали	13560,50	14464,35	903,85	6,67%
2	З/п виробничих робітників	750	750	-	-
3	Відрахування на соцстрахування	277,50	277,50	-	-
4	Транспортно-заготівельні витрати	1643,47	1643,47	-	-
5	Паливо	6897,30	6897,30	-	-
6	Електроенергія	1754,65	1754,65	-	-
7	Загальновиробничі витрати	1302,86	1809,01	506,15	38,80%
8	Виробнича собівартість	26186,28	27596,28	1410,00	5,38%
9	Виробнича собівартість на од. хліба	2,61	2,75	0,14	5,38%

Дані табл. 2. свідчать, що ПАТ «Козятинхліб» здійснило перевитрати за наступними статтями:

- сировина та матеріали на 903,85 грн., або на 6,67%;
- загальновиробничі витрати на 506,15 грн., або на 38,8%.

Загальна сума перевитрат проти запланованих склала 1410 грн. на 10000 од. хліба або 0,14 грн. на од. хліба. З точки зору загального обсягу виробництва це досить великі перевитрати, які потребують ґрунтовного вивчення причин їх виникнення. Зокрема, коли проводиться аналіз перевитрат за статтею «Сировина та матеріали», можливо виявити, за рахунок якої сировини, матеріалів, вони сталися. Загальна сума цієї статті перевитрат залежить від кількості витрат матеріалів на 10000 од. матеріалів (фактор «кількість») і заготівельної вартості цих матеріалів (фактор «ціна»).

Наступним етапом є аналіз кожної статті витрат, за якою є відхилення. Аналіз матеріальних затрат за кожним видом сировини наведено в табл. 3.

Таблиця 3 – Аналіз матеріальних затрат на виробництво 10000 од. хліба

Матеріали	За планом			За фактом			Відхилення
	к-ть, кг	ціна, грн	сума, грн	к-ть, кг	ціна, грн	сума, грн	
Борошно 1-й ґатунку	4537,6	2,77	12569,42	4729,4	2,83	13384,2	814,78
Борошно житнє	137,4	2,23	306,4	179,78	2,19	393,72	87,32
Масло рослинне	5,1	8,77	44,73	5,3	8,77	46,48	1,75
Дріжджі пресовані	39,2	16,3	638,96	39,2	16,3	638,96	0
Сіль	0,45	2,2	0,99	0,45	2,2	0,99	0
Всього	X	X	13560,5	X	X	14464,35	903,85

За даними табл. 3 видно, що резерв зниження собівартості хліба за рахунок матеріальних затрат складає 903,85 грн. На зниження собівартості продукції впливають зміни у кількості або ціні наступних видів сировини:

- 1) борошно 1-й гатунок – у розмірі 814,78 грн. на 10000 од. хліба;
- 2) борошно житнє – у розмірі 87,32 грн. на 10000 од. хліба;
- 3) масло рослинне – у розмірі 1,75 грн. на 10000 од. хліба.

Аналіз кожного виду матеріалів, за якими є відхилення за факторами, наведено в табл.4-6.

Таблиця 4 – Матеріал №1 «Борошно 1-й гатунок»

Фактор	Розрахунок	Сума, грн
Фактор «кількість»	$(4729,4-4537,6)*2,77$	531,28
Фактор «ціна»	$(2,83-2,77)*4729,4$	283,76
Всього	X	815,04

Таблиця 5 – Матеріал №2 «Борошно житнє»

Фактор	Розрахунок	Сума, грн
Фактор «кількість»	$(179,78-137,4)*2,23$	94,5
Фактор «ціна»	$(2,19-2,23)*179,78$	-7,19
Всього	X	87,31

Таблиця 6 – Матеріал №3 «Олія рослинна»

Фактор	Розрахунок	Сума, грн.
Фактор «кількість»	$(5,3-5,1)*8,77$	1,75
Фактор «ціна»	$(8,77-8,77)*5,3$	0
Всього	X	1,75

Отже, як видно з табл.4, завдяки фактору «кількість» перевитрати склали 531,28 грн., а завдяки фактору «ціна» – 283,76 грн. Відхилення зумовлені зміною постачальника борошна. Планом передбачено придбання борошна за нижчою ціною і в меншій кількості.

Такі зміни обґрунтовують появу резерву зниження собівартості продукції у розмірі 815,04 грн на 10000 од. хліба.

З табл.5 видно, що зміни в собівартості хліба складають 87,31 грн. на 10000 од. Завдяки фактору «кількість» перевитрати склали 94,5 грн., натомість економія склала 7,19 грн. за рахунок фактору «ціна». Ці зміни обумовлені також зміною постачальника. Але, на відміну від попереднього матеріалу, його необхідно в меншій кількості. Отже, резерв зменшення собівартості хліба збільшився ще на 87,31 грн.

З табл.6 видно, що завдяки фактору «кількість» перевитрати матеріалу №3 склали 1,75 грн. на 10000 од. хліба. Змін у факторі «ціна» не

відбулося. Таким чином резерв зменшення собівартості хліба збільшився ще на 1,75 грн.

Отже, загальні перевитрати за прямими матеріальними затратами склали 903,85 грн., серед яких найбільшу питому вагу займають витрати на матеріал №1 «Борошно 1-й гатунок». Це і буде загальною величиною резерву зменшення собівартості хліба за рахунок змін матеріальних затрат.

Накладні витрати, записані в калькуляціях, аналізують щодо декількох видів продукції, тому що вони списуються на собівартість окремих виробів за певними ознаками (заробітною платою основних працівників, кількістю трудо-годин) і загальна їхня величина є умовно-постійною. На розмір резерву зниження собівартості впливає лише обґрунтованість бази розподілу накладних витрат на собівартість різних виробів і правильність самого розподілу.

Підприємство накладні витрати розподіляє між двома основними продуктами, які виробляються в одному цеху на ідентичному обладнанні: «Хліб білий» та «Батон». Згідно з обліковою політикою, підприємство здійснює розподіл загальновиробничих витрат за методом пропорційного віднесення до суми основної заробітної плати робітників, зайнятих у виробництві продукції. Загальна сума накладних витрат за зміну складає 3618,02 грн., отже в собівартість хліба та батона накладні витрати включаються в сумі 1809,01 грн., оскільки заробітна плата працівників, зайнятих у виробництві хліба і батона однакова.

Для більш раціонального розподілу накладних витрат доцільніше використовувати АВС-метод, що призведе до збільшення величини резерву зниження собівартості продукції. Вихідні дані для розподілу накладних витрат за допомогою АВС-методу наведено у табл. 7.

Таблиця 7 – Вихідні дані про витрати ПАТ «Козятинхліб»

	Хліб	Батон	Сума
Машино-годин на 1 виріб	0,0050	0,0360	
Обсяг річного виробництва	10100250	1402812,5	
Час роботи обладнання	50501,25	50501,25	101002,5
Кількість налаштувань обладнання	89	134	
Накладні витрати за функціями, грн.			
-витрати, пов'язані з обсягом виробництва			2003500
-витрати, пов'язані з закупівлею матеріалів			993500
-витрати, пов'язані з налаштуванням обладнання			1280600
Усього витрат			4277600

При застосуванні АВС-методу необхідно визначити ставки розподілу накладних витрат, пов'язаних з низкою функцій (обсягом виробництва, кількістю закупівель), на основі потреби виробів у цих функціях

(видах діяльності). Результати визначення ставок розподілу зазначені в табл. 8.

Таблиця 8 – Ставки розподілу накладних витрат за системою ABC

	Ставка розподілу
Ставка розподілу накладних витрат за обсягом виробництва грн./машино-год.	2003500/101002,5≈19,83
Ставка розподілу накладних витрат за кількістю закупівель грн./закупівлю	993500/679≈1463,18
Ставка розподілу накладних витрат за кількістю налаштувань устаткування грн./налаштування	1280600/223≈5742,6

Наступним кроком є розподіл накладних витрат пропорційно визначеній базі розподілу. Результати наведені в табл. 9.

Таблиця 9 – Визначення накладних витрат, що включаються до собівартості кожного з видів продукції за ABC-методом

	Хліб білий	Батон
Накладні витрати за обсягом виробництва, грн./од.	19,83*0,005=0,09	19,83*0,036=0,71
Накладні витрати за кількістю закупівель, грн./од.	(1463,18*113)/10100250=0,01	(1463,18*309)/1402812,5=0,32
Накладні витрати за кількістю налаштувань устаткування, грн./од.	(5742,6*89)/10100250=0,05	(5742,6*134)/1402812,5=0,54
Усього накладних витрат, грн./од.	0,15	1,57
Усього накладних витрат на обсяг продукції, виробленої за зміну, грн.	1500	3611
Разом накладних витрат, грн.	5111	

З табл.9 видно, що накладні витрати на обсяг продукції, виробленої за зміну, становлять 1500 грн. Це значно менша сума, ніж та, що містилася в собівартості хліба до перерозподілу. Отже, резерв зменшення собівартості хліба наведено в табл. 10.

Таблиця 10 – Загальновиробничі витрати на 10000 од. хліба

Показник	План, грн.	Факт, грн.	Резерв зниження собівартості, грн.
Загальновиробничі витрати, грн.	1500	1809,01	309,01
Всього	X	X	309,01

Отже, завдяки більш раціональному вибору бази розподілу накладних витрат з'явився резерв зниження собівартості продукції у сумі 309,01 грн. на 10000 од. хліба, або 0,03 грн. на одиницю хліба.

Завдяки проведеному факторному аналізу можна навести порівняльну таблицю фактичної та запланованої собівартості продукції (табл.11).

Таблиця 11 – Фактична та запланована собівартість продукції

Показник	План	Факт	Відхилення
Собівартість на 10000 од., грн.	26383,17	27596,28	1213,11
Собівартість на одиницю продукції	2,63	2,75	0,12

Таким чином, загальна величина резерву зменшення собівартості продукції складає 1213,11 грн. на 10000 од. продукції, де найбільш питому вагу займають витрати матеріалу №1 «Борошно 1-й ґатунок» та загальновиробничі витрати. Завдяки встановленим резервам зменшення собівартості продукції, собівартість 1 од. хліба можна зменшити на 0,12 грн.

Виробництво продукції хліборобних підприємств має стратегічне значення для будь-якої країни та потребує постійної уваги до проблеми забезпечення ефективності діяльності, тобто зниження всіх видів витрат. Дослідження змін собівартості продукції викликає зацікавленість для визначення чинників, що впливають на її рівень.

Загалом зниження собівартості продукції може бути досягнуто двома способами: 1) за рахунок збільшення обсягу виробництва продукції, що призводить до зниження рівня постійних витрат; 2) шляхом ліквідації невиправданих перевитрат.

Провівши факторний аналіз собівартості хліба на ПАТ «Козятинхліб», ми продемонстрували, що основною причиною зростання собівартості є перевитрати за наступними статтями: «Сировина та матеріали» і «Загальновиробничі витрати». Ці перевитрати можна ліквідувати шляхом зміни постачальника, який виробляє борошно за більш низькими цінами, та раціонального вибору бази розподілу накладних витрат. Таким чином, собівартість хліба можна зменшити на 0,12 грн., що значно підвищить ефективність роботи підприємства та його рентабельність.

1. Белоусова І. Чумаченко М. Дискусійні проблеми обліку витрат і калькулювання собівартості продукції // Облік: теорія і практика. – 2008. – №10. – С.3-7.

2. Белоусова І. Чумаченко М. Проблеми обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції в промисловості // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – №4. – С.3-11.

3. Мних Є.В. Економічний аналіз на промисловому підприємстві /Є.В. Мних, П.Ю. Буряк. – Львів: Світ, 1998. – 208 с.

4. Скрипник М.І. Сутність витрат як економічної категорії // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2009. – №4 (50).

Отримано 25.03.2013